

Тема 4. Стародавні цивілізації Південної та Східної Азії

(VII – V ст. до н. е.)

КИТАЙ

Основні періоди (епохи) в історії Стародавнього Китаю традиційно носять назви династій і царств:

Цивілізація Янцзи

Цивілізація Хуанхе

Ся (2070 – 1600 до н. е.)

Шан (або Ін) – 1600 – 1045 до н. е.: колісниця, піктограми

Чжоу (1045 – 220 до н. е.)

Західна Чжоу

Східна Чжоу

Період Чуньцю

Період Чжаньго

Це період роздробленості (480–221 рр. до н. е.): залізо, небесна бюрократія, **Мандат Небес**.

Небесний мандат (букв. Воля небес) — одне з центральних понять традиційної китайської політичної культури, що використовується як джерело легітимації правлячої династії. Широко відоме починаючи з епохи Чжоу, XI ст. до н. е. Приблизно через сто років (правління Му-вана, 976 - 922 до н. е.) в Чжоу набуває широкого поширення термін «Син Неба», який використовується щодо держателя мандата.

Правлячий дім мав монопольний зв'язок з Небом, володіючи «небесною довірою», заслужену шляхом накопичення чесноти, де втрата чесноти трактувалася традиційною конфуціанською історіографією як основна причина втрати влади. Тому в класичній літературі Китаю засновники нової династії неодмінно постають носіями чесноти, а падіння династії зв'язується з моральним розкладанням правителя, який призвів до втрати мандата.

Втрата Небесного мандата представлялася подією космічного значення: її зображували супроводжуваною катаклізмами і чудесами.

Син Неба

Син Неба (тенсі) — титул монарха у Східній Азії, використовувався Імператорами Китаю та Японії, правителями Піднебесної.

Цінь – 221–206 рр. до н. е.: законництво, репресії, залізо, велика стіна, канали, кодифікація мови.

Не слід плутати з династією Цзінь, що правила в Китаї у 1115—1234 роках.

Не слід плутати з династією Цін, що правила в Китаї у 1636—1912 роках.

Заснована першим китайським імператором **Ши Хуан-ді**, який відновив єдину централізовану державу внаслідок анексії існуючих шести держав: Хань, Вей, Чжао, Чу, Янь і Ці, поклавши край так званому періоду «**Семи царств**», що тривав майже 800 років. Імператор мав титул — Перший величний правитель Цінь. Згідно з його наказами почала розбудовуватися централізована держава, у якій правителями були чиновники, а не аристократія. Країну поділили на округи і повіти. Реформа передбачила уніфікацію виміру ваги, простору, грошей, а також письма. Внаслідок цього полегшилась торгівля і усунулись регіональні відмінності. Династія Хань замістила Цінь у 206 р. до н. е.

Теракотова армія — археологічна пам'ятка стародавнього Китаю, близько 8 тис. теракотових скульптур, розташованих у провінції Шеньсі в гробниці першого імператора об'єднаного Китаю, Цінь Ши-хуан-ді. Створена у 210—209 роках до н. е., знайдена в 1974 р. Належить до переліку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Великий китайський мур – низка кам'яних та земляних укріплень у північній частині Китаю, збудованих з метою захисту північних кордонів Китайської імперії від вторгнень різних кочових племен.

Найстаріша частина була збудована ще в 7 ст. до н.е. Загальна протяжність – понад 21 тис. км.

Пізніше будівництво нових секцій тривало аж до 16 ст. включно. Одна з найвідоміших частин муру збудована в 220—206 до н. е. першим імператором Китаю Цінь Ши Хуан-ді. Небагато з них дійшли до наших днів. Більшість нині існуючих були збудовані в епоху династії Мін.

Хань – 206 до н. е.–220 рр. н. е. Повстання семи королівств (154 р. до н. е.), система державних іспитів для чиновників. Династія, що правила Китаєм після падіння династії Цінь, до розпаду імперії на три царства. Ця династія

керувалася імператорами з роду **Лю**, першим з яких був Гао-цзу. Правління цієї династії тривало понад 400 років. Правління династії Хань поділяють на два періоди — Ранню Хань (Західна Хань, 206 р. до н. е. — 9 р. н. е.) та Пізню Хань (Східна Хань, 25-220 роки), що були розділені між собою повстанням «червонобрових» та коротким правлінням «узурпатора» Ван Мана. У китайській історіографії доба Хань вважається найбільш значущою в історії Китаю, оскільки саме в цей час сформувався китайський етнос — ханці, названий за іменем цієї династії.

220–265 рр. н. е. — період трьох царств (Вей, У, Шу).

Вчення Конфуція (VI-V ст. до н. е.) — ідеологія «ієрархія — це добре». III ст. до н. е. — широке поширення конфуціанства в Китаї та посилення державної централізації.

Фа цзя (法家, від китайського фа — закон) або Легізм (від лат. *legis* — закон) — давньокитайська філософська школа V—II ст. до н. е. Її вченням офіційно керувалося царство Цін і підкорені ним царства. Представники школи стверджували про верховенство державного закону над усіма аспектами життя, проголошували необхідність монархії як умови законності, детального обліку в державі, донесительства, жорстких трудових і військових повинностей, доступності освіти тільки керівникам, а також складної системи винагород і покарань. На відміну від інших філософських шкіл Китаю того часу, у Фа цзя стверджувалося, що закони не абсолютні та можуть змінюватися в міру потреб держави.

Вчення Лао-цзи (VII-VI ст. до н. е.) — вчення про самопросвітлення та пошук власного шляху (дао). V-III ст. до н. е. — поширення даосизму і тенденції децентралізації і виклики для уряду.

ІНДІЯ

Перша розвинена цивілізація була створена дравідськими народами в долині Інду в III тисячолітті до н.е. В історію ця епоха увійшла під назвою **Індської чи Харапської** (за назвою найвідомішого міста цієї цивілізації). В XVII ст. до н. е. відбувся занепад Індської цивілізації з нез'ясованих досі причин.

Друга епоха цивілізації на території Індостану пов'язана з арійськими племенами, які оселились на цій території в XIII ст. до н. е. Основним джерелом для вивчення цієї епохи є священна книга аріїв «**Веди**». Тому ця

епоха носить назву **Ведичної, або Арійської**. Вона в свою чергу поділяється на

- ранню (XIII–X ст. до н. е.), під час якої відбувалось розселення аріїв по долині Гангу

та

- пізню (IX–VII ст. до н. е.), в ході якої відбулось формування перших держав у Північній Індії.

VIII-IV ст. до н. е. – становлення індуїзму – релігія багатьох богів (Вішну, Крішна, Агні, Деві, Шива, Саті та ін.) + кастова ієрархічна система суспільства = чим кращі практики протягом життя, тим вище кастове становище в наступному житті.

Третя епоха охоплює період з VI – III ст. до н. е. В цей період з'являються перші письмові джерела з історії Індії. На початку цього періоду утворилась значна кількість досить великих держав, відомих як **Маджанапади**. Чималий вплив на розвиток Індії цього періоду відіграло завоювання долини Інду Олександром Македонським. У IV–III ст. до н. е. більша частина Індійського субконтиненту увійшла до складу імперії Маур'їв. Ключовою подією епохи стало виникнення і розповсюдження буддизму. Ця епоха увійшла в історію як **Ранньоісторична, чи Буддизмська**.

Сіддхартха Гаутама (VI-V ст. до н. е.) навчав порятунку нирвани (уникнення ланцюжка перевтілень) через мінімізацію бажань і страждань. Будда лише вчитель і приклад.

IV-II ст. до н. е. – імперія Маур'їв в Індостані (столиця Паталіпутра). **Чандрагупта Маур'я (340 – 298 рр. до н. е.)** – перший правитель, послідовник релігії джайнізму.

Ашока Маур'я (III ст. до н. е.) – імператор, пропагандист буддизму в Індії, Бірмі та Цейлоні.

Колони (стовпи) Ашоки — кам'яні монументи в формі окремого вертикального стовпа, встановлені в середині III століття до н. е. за наказом індійського царя Ашоки в ключових центрах держави Маур'їв.

Написи на колонах, виконані на брахмі і розшифровані Джеймсом Принсепом в 1837 р. Вони є найдавнішими прикладами індійської писемності. На вершинах колон спочатку були розміщені скульптурні групи з зображеннями

священних тварин. Також їх прикрашали зображення колеса дхарми і свастики.

Четверта епоха охоплює період з **II ст. до н. е. по III ст. н. е.** Вона характеризується, з одного боку, політичною роздрібністю індійських земель та приходом кількох хвиль іноземних завойовників, серед яких були бактрійці, скіфи, кушани. З іншого боку, саме в цей час сформувались основні особливості культури та суспільства Індії. Ця епоха отримала назву **Класичної**.

П'ята епоха давньої історії займає хронологічний проміжок з **IV по VI ст. н. е.** В цей період провідну роль в індійській історії займає держава Гуптів, яка займала більшу частину Північної Індії. Цей період характеризується розквітом науки та культури Давньої Індії. Ця епоха відома як епоха **Пізньої давнини**, чи епоха **Гуптів. Панування індуїзму. Чандра Гупта – перший король**.

Вторгнення кочовиків-ефталітів в кінці V – на початку VI ст. н. е. привело до занепаду держави Гуптів. Саме ця подія вважається межею між Давньою та середньовічною Індією.

Культурне поширення 200–600 рр. н. е.

Торговельні шляхи процвітали, приносячи культури, релігії та племена вторгнень у постійний контакт одне з одним. Для проходження основних торговельних шляхів, таких як Шовковий шлях із Китаю до Римської імперії, потрібні були місяці. Скотарські громади на цьому шляху забезпечували захист, притулок і припаси для купців в обмін на плату. Це означало, що торговці не лише спілкувалися з людьми в пункті призначення, але й під час подорожі. На жаль, хвороба подорожувала тими самими торговими шляхами (і з арміями загарбників). Наприклад, Рим і Китай постраждали від епідемії кору та віспи, які швидко поширилися імперіями.

Чума Антоніна (також відома як **Моровиця, Антоніна, Чума Галена**) (**165–180 рр. н. е.**) на теренах Римської імперії та країнах Близького Сходу убила приблизно 30 відсотків населення Римської імперії, а в містах було ще гірше; За оцінками вчених, у Римі хвороби спричиняли до 2000 смертей на день. Наслідки цих хвороб спричинили великі економічні та соціальні зриви. Торгівля всередині імперій занепала, а економіка стала більш регіональною.

Релігія також слідувала за дорогами купців. Буддизм поширювався Східною та Південно-Східною Азією торговими шляхами. Християнство швидко поширювалося в Середземноморському регіоні як сушею, так і морем. Навіть германські племена, що вторглися, були навернені. До 600 р. н. е. християнство поширилося аж до Британії.

Розвиток і поширення релігії

Приблизно в 600 р. до н. е. з'явилися нові релігії та філософії, щоб відповісти на деякі нові питання чи проблеми, на які попередні традиції не давали достатньої відповіді. Філософ Карл Ясперс назвав цей період осьовою епохою. Вісь представляє основні ідеї, навколо яких обертається суспільство. У цей період з'явилися великі філософи з новими відповідями на складні питання. Ці осьові ідеї залишили незгладимий слід на цивілізаціях, у яких вони розвивалися.

Індуїзм

В Індії, де ведизм домінував приблизно з 1500 р. до н. е., релігійна криза виникла після 700 р. до н. е. Це стало наслідком зростаючого невдоволення брахманами-священиками, які вчили, що тільки через беззаперечний послух їм можна перевтілити віруючих у краще життя.

Навпаки, серія есе та віршів під назвою **Упанішади** підняла можливість того, що люди можуть звільнитися від циклу життя, смерті та перевтілення, не покладаючись настільки сильно на брахманів.

Деякі люди звернулися до буддизму, але для більшості людей в Індії ведизм не був відкинутий відразу, а поглинений більшим набором вірувань, відомих як індуїзм. Цей процес тривав багато часу, але в основному завершився до 300-х років до н.е.

Індуїзм - це політеїстична релігія, яка вірить у Брахму, бога-творця, та його різні втілення, включаючи Вішну, Шиву та Деві. Індуїсти вірять, що вони мають дгарму, що приблизно перекладається як обов'язок, який потрібно виконувати в житті. Якщо всі дотримуються своєї дгарми, світ працює гладко. Якщо він порушується, природний порядок випадає з синхронізації. Ця дгарма визначається народженням і етапом життя.

Дгарма — моральний борг, етичні зобов'язання.

Самсара — круговорот народження та смерті, віра у перевтілення душі після смерті в тіла тварин, людей, богів.

Карма — віра у те, що порядок перероджень визначається зробленими під час життя вчинками та їх наслідками.

Мокша — звільнення із круговороту народження і смерті самсари.

Йога у її різних напрямках.

Якщо людина слідує своїй дгармі, то результатом буде хороша карма (сума всіх добрих і поганих вчинків). Саме накопичення цієї хорошої карми дозволяє комусь піднятися на рівень Сансари в наступному житті. Індуси вірять, що вони будуть реінкарновані (відроджені) після смерті у вищому складі. Нове становище, яке вони займуть у наступному житті, залежатиме від того, наскільки добре вони виконували свою дгарму в минулому житті.

Кінцева мета індуїстів полягає в тому, щоб завершити цикл реінкарнації, нарешті досягнувши мокші, або єдності зі Всесвітом.

Соціальна структура, відома як кастова система, мала величезний вплив на послідовників індуїзму. Чотири варни є основою системи каст. Система каст базується на поняттях чистоти та забруднення, включаючи чисту їжу, звуки та видовища. Робочі місця оцінюються тому, що чистота пов'язана з тими, хто працює розумом, а забруднення пов'язане з тими, хто контактує із забрудненими предметами, такими як піт або людські екскременти. Щоб забезпечити цю чистоту, люди повинні були одружуватися лише з представниками своєї касты.

Закон Ману, індуїстський текст, складений між 200 р. до н. е. і 200 р. н. е. виправдовував кастову систему, стверджуючи, що прийняття свого статусу є моральним обов'язком: хороша поведінка як члена нижчої касты призведе до хорошої карми, збільшуючи ймовірність переродження у вищу касту.

Дві епічні поеми **Махабхарата** (з її важливою частиною під назвою **Бхагавад Гіта**) і **Рамаєна** є ключовими елементами індуїзму.

Буддизм

Сіддхартха Гаутама, який жив приблизно з 563 р. до н. е. до 483 р. до н. е. став важливим мислителем осьової доби. Він був вихований як принц у невеликій державі поблизу сучасного Непалу. Після затишного життя він вирішив покинути палац у пошуках відповідей на такі запитання, як: Чому у світі так багато страждань? і Чи є вихід із страждань? Згідно з буддистським вченням, після медитації під деревом піпала, принц досяг просвітлення і став відомим як **Будда** (перекладається по-різному як «Пробуджений» або «Просвітлений»). Будда прийняв важливе рішення, яке допомогло перетворити його ідеї з думок однієї людини на світову релігію: він вирішив навчити інших того, чого навчився.

Будда вчив, що існує чотири благородні істини:

- Все життя — страждання.
- Страждання викликані бажанням.
- Із страждань є вихід.
- Вихід із страждань — йти восьмикратним шляхом.

Восьмикратний шлях включає правильне розуміння, мету, мову, поведінку, засоби до існування, зусилля, усвідомлення та концентрацію. Ідея полягала в тому, що якщо людина хоче припинити страждання, вона повинна припинити бажання, а після того, як людина припинить бажання, вона повинна жити в праведний спосіб, дотримуючись Восьмикратного шляху.

Кінцевою метою для буддистів є досягнення нірвани, яка є звільненням від циклів перевтілень і досягненням єдності з Всесвітом.

Буддизм взяв центральні ідеї індуїзму, такі як дгарма, карма та сансара, але істотно змінив їх. Відповідно до буддизму, людям не були потрібні ритуали брахманів.

Боги та богині не потрібні, кожен може шукати просвітлення сам, і ніхто не є ізгоєм за народженням. Це переконання кидає виклик дуже важливій кастовій системі в Індії. Буддизм підтримує повну рівність між усіма віруючими.

Імператор Маур'їв **Ашока** активно сприяв поширенню буддизму. Буддизм поширився по всій Азії вздовж Шовкового шляху, де він мав великий успіх. Це значно вплинуло на Середню Азію, Китай, Японію, Корею та Південно-Східну Азію. Поширюючись, він змішувався з місцевими уявленнями тих земель, з якими стикався.

Послідовники Будди діяли як місіонери, проповідуючи його послання. Ці ідеї особливо сподобалися індусам із низьких каст, а також жінкам. Гнучкість буддизму та повідомлення про загальне визнання допомогли перетворити його на головну світову релігію.

Конфуціанство

Конфуцій (551–479 рр. до н. е.) був філософом, який вважав, що його відповіді на питання, чому ми тут і як нам жити, можуть покласти край війнам, які існували в його часи. Ключ до припинення хаосу та відновлення миру, на його думку, полягає в тому, щоб знайти правильне керівництво, яке б керувало Китаєм.

Як і багато великих релігійних лідерів, Конфуцій не записував свої знання. Вчення Конфуція були зібрані його учнями в книзі під назвою «Аналекти».

Конфуцій вчив, що порядок буде досягнутий, коли люди знатимуть свої належні ролі та стосунки з іншими. Правителі керуватимуть моральним прикладом. Люди вчилися б правильно поводитися на прикладі вищих за них.

Конфуціанство стало найвпливовішою філософією в Китаї. Конфуціанські ідеї використовувалися для встановлення миру та порядку. Ці ідеї залишили постійний слід у Китаї та постійно використовувалися наступними династіями протягом всієї історії країни. Ці ідеї також поширилися в Кореї та Японії, де вони стали дуже впливовими.

Даосизм

Дехто стверджує, що китайський мудрець Лао-цзи заснував даоську школу думки в VI ст. до н. е., приблизно в той самий час, що й Конфуцій; однак його ідеї можна простежити ще в китайській історії.

Дослівний переклад **Дао - шлях**. Даоська віра стверджує, що всесвітом керує дао, невидима, але непереборна сила. Відповідно до даосизму, все життя взаємозалежне, і люди повинні існувати в гармонії з природою. Його порада полягає в тому, щоб розслабитися і бути в гармонії з Дао.

Щоб вирішити проблеми дня, даоси навчали концепції у-вей (у-вей), що означає діяти, не діючи. Нічого не робіть, і проблеми вирішаться самі собою, як у природі. Будь як вода — м'яка й податлива, але в той же час надзвичайно потужна від природи.

Даоси вважають, що марно намагатися побудувати інституції для управління людьми, оскільки інституції (або будь-що, що винагороджує знання) є небезпечними. Інституції призводять до конкуренції і, зрештою, до боротьби. Чим менше державного втручання, тим краще; ідеальна держава — невелике самодостатнє місто. Кінцевою метою має бути виховання таких чеснот, як терпіння, безкорисливість і турбота про всіх.

У китайському суспільстві даосизм був контрапунктом належної поведінки конфуціанства, який заохочував людей брати відпустку, розслабитися та просто дозволяти всьому відбуватися. Це дозволяло китайцям бути конфуціанцями на роботі та даосистами, не будучи на роботі. Ставлення даосистів до війни полягало в тому, що вона повинна використовуватися тільки в оборонних цілях. Хань слідував цій ідеї, розмістивши війська вздовж Великої стіни, щоб підтримувати безпеку торгових шляхів.

Легізм

Філософія легізму ґрунтувалася на принципі, що людина за своєю суттю зла і потребує суворих законів і покарань, щоб поводитися належним чином. Крім того, сильний центральний уряд з абсолютним лідером забезпечить більш стабільне суспільство. Легізм був прийнятий першим імператором династії Цинь — Ши Хуан-ді, який створив перший централізований уряд Китаю та завершив період Воюючих царств.

Християнство

Ісус народився в родині євреїв між 6 і 4 роком до н. е. на території, відомій як Юдея (сучасний Ізраїль), яка була частиною Римської імперії. У той час між Римом і його єврейськими підданими існувала напруга. Християнські вчення описують, як Ісус був стурбований зростаючим космополітичним характером єврейського суспільства та проповідував просте послання любові та співчуття.

Вірні відчують вічне життя на небі з Богом. Ці ідеї подобалися нижчому класу, рабам і жінкам. Чоловік і жінка вважалися духовно рівними перед Богом. Для багатьох це повідомлення дало відчуття мети. Християнська традиція приписує Ісусу силу творити чудеса, наприклад, зцілювати хворих і воскрешати мертвих.

Однак це повідомлення про Царство Боже стривожило римську владу, і щоб придушити потенційне повстання, вони стратили Ісуса через розп'яття близько 30 р. н. е. Його послідовники вірили, що Ісус воскрес із мертвих і що він був сином Бога. Таким чином, вони зібрали збірку творів про його життя та його послання, які стали Новим Завітом.

Терміни Старий Завіт, Новий Завіт і Євангеліє є християнськими. Хоча християнський Старий Завіт містить велику частину єврейських священних текстів, Терм. Старий Завіт означає християнську точку зору.

Найпершими послідовниками Ісуса були всі євреї, але в середині I ст. н. е. римський громадянин на ім'я Павло почав поширювати Ісусову звістку серед неєвреїв (язичників).

Він та інші місіонери використовували римські дороги та морські шляхи для поширення нової релігії. Учні стали називатися християнами. Однак християни, як і євреї, відмовилися шанувати державні культи або поклонятися римському імператору як богу. Через це вони часто зазнавали переслідувань.

Незважаючи на це, релігія продовжувала поширюватися імперією, доки імператор Костянтин не видав Міланський едикт у 313 р. н. е., який зробив християнство законним у Римській імперії. Імператор Феодосій пізніше зробив це офіційною релігією імперії.

Християнство також поширилося в Месопотамії, Ірані та навіть частині Індії. З часом християни Південно-Західної Азії та західні (або римські) християни відокремилися. Християни Південно-Західної Азії дотримувалися форми релігії під назвою несторіанство. Ця форма християнства продовжувала поширюватися Шовковим шляхом до Центральної Азії, Індії та Китаю. Інша форма християнства розвинулася в Північній Африці і називається коптським християнством на основі коптської мови, якою користуються його послідовники. Коптські християнські королівства існували в Ефіопії з шостого століття, і ця релігія все ще процвітає в Єгипті та Ефіопії до наших днів.